

Högsta domstolen
Box 2066
103 12 Stockholm

AA ./ riksåklagaren ang. våldtäkt

(Hovrätten för Övre Norrlands dom den 29 augusti 2024 i mål B 1367-23)

Högsta domstolen har förelagt riksåklagaren att skyndsamt svara skriftligen på överklagandet. Svaret ska särskilt avse vad som anförts i överklagandet angående rubriceringsfrågan.

Jag vill anföra följande.

Inställning

Jag bestrider ändring av hovrättens dom. Jag tillstyrker prövningstillstånd i fråga om brottets rubricering.

Jag föreslår att Högsta domstolen, med utgångspunkt i vad hovrätten funnit styrkt beträffande gärningen och i fråga om uppsåt, meddelar prövningstillstånd i fråga om brottets rubricering.

Prövningstillstånd i fråga om påföljd och skadestånd kan förklaras vilande.

Bakgrund

AA har av hovrätten dömts för våldtäkt av normalgraden till fängelse i tre år. Han har också förpliktats att utge ytterligare skadestånd till målsäganden (se tings- och hovrättens domslut).

Hovrätten har funnit det utrett AA under natten mellan den 25 och 26 mars 2023 genomfört en sexuell handling som med hänsyn till kränkningens allvar är jämförlig med samlag med målsäganden, som inte deltog frivilligt. Den sexuella handlingen har bestått i att AA vidrört och penetrerat målsägandens vagina med sina fingrar samt fört målsägandens hand mot sin penis. AA har otillbörligen utnyttjat att målsäganden befann sig i en särskilt utsatt situation då hon sov vid gärningen.

Tingsrätten dömde AA för våldtäkt, mindre grovt brott. Hovrätten, som gjorde en delvis annan bedömning än tingsrätten i frågan vad som är styrkt

beträffande gärningen, fann att gärningen var att bedöma som våldtäkt av normalgraden.

Överklagandet till Högsta domstolen

AA yrkar att gärningen ska bedömas som mindre allvarlig våldtäkt och, till följd därav, att påföljden och skadeståndet ska sättas ned.

Han gör gällande att det är av vikt för ledning av rättstillämpningen att Högsta domstolen prövar hans överklagande.

AA menar att det inte är styrkt att målsäganden sov och heller inte att hon fortfarande hade ont ett par dagar efter gärningen. Han godtar i övrigt att målsäganden inte deltagit frivilligt i de sexuella handlingar som framgår av åtalet och att han inte försäkrat sig om att hon deltog frivilligt.

Grunderna för min inställning

I 6 kap. 1 § första stycket brottsbalken i här aktuell lydelse stadgas bl.a. följande.

Den som, med en person som inte deltar frivilligt, genomför ett vaginalt, analt eller oralt samlag eller en annan sexuell handling som med hänsyn till kränkningens allvar är jämförlig med samlag, döms för *våldtäkt* till fängelse i lägst tre år och högst sex år. Vid bedömningen av om ett deltagande är frivilligt eller inte ska det särskilt beaktas om frivillighet kommit till uttryck genom ord eller handling eller på annat sätt. En person kan aldrig anses delta frivilligt om (...)

2. gärningsmannen otillbörligt utnyttjar att personen på grund av medvetlöshet, sömn, allvarlig rädsla, berusning eller annan drogpåverkan, sjukdom, kroppsskada, psykisk störning eller annars med hänsyn till omständigheterna befinner sig i en särskilt utsatt situation (...)

Om brottet är mindre grovt döms enligt 6 kap. 1 § andra stycket brottsbalken till fängelse i lägst sex månader och högst fyra år.

6 kap. 1 § brottsbalken i nu gällande lydelse trädde ikraft den 1 augusti 2022 (SFS 2022:1043). Lagändringarna innebär att minimistrafvet för brott av normalgraden har skärpts från fängelse i två år till fängelse i tre år. Vidare att minimistrafvet för mindre grovt brott skärpts från allmänna fängelseminimum till fängelse i sex månader. Ändringarna är dock inte avsedda att påverka gränsdragningen mellan brottets olika svårhetsgrader (prop. 2021/22:231 s. 85).

Vid bedömningen av om en våldtäkt är att anse som mindre grov ska hänsyn tas till samtliga omständigheter vid brottet. Regeringen uttalade under förarbetena till 2005 års lagändringar att avsikten är att bestämmelsen ska

tillämpas endast i undantagsfall där omständigheterna klart avviker från vad som normalt är fallet vid denna brottstyp (prop. 2004/05:45 s. 138). Enligt regeringen kan dock inte uteslutas att det kan förekomma fall som i och för sig är straffvärda och väl bör omfattas av benämningen våldtäkt, men för vilka ett minsta straff om fängelse två år är alltför ingripande. Avsikten är dock inte att få till stånd någon mildare straffvärdebedömning än den som för närvarande förekommer för våldtäktsbrott. (a. prop. s. 53). Som exempel på fall då bestämmelsen kan vara tillämplig nämns i propositionen att en person genomför samlag med en person som sover, men samlaget inskränker sig till att könsdelarna kommer i beröring med varandra, dvs. utan penetrering, samt att personen vaknar och gör klart att han eller hon inte är intresserad av något sexuellt umgänge och att gärningsmannen då upphör med sina närmanden.

I rättsfallet NJA 2008 s. 482 I hade en person åtalats för att ha fört in sina fingrar i målsägandens underliv när hon sov. Högsta domstolen fann att våldtäktsbrottet var att anse som mindre grovt. Vid bedömningen beaktade Högsta domstolen särskilt att händelseförloppet var kortvarigt samt att den tilltalade avbröt sitt handlande så snart målsäganden vaknade och klargjorde att hon inte var intresserad av sexuellt umgänge. Vidare beaktades att våld eller hot om våld inte förekom och att gärningen, utöver den kränkning som övergreppet i sig innebar, inte hade några förödmjukande eller förnedrande inslag.

Omständigheterna i rättsfallet NJA 2008 s. 482 I var till stor del överensstämmande med det exempel som lagstiftaren gav i de dåvarande förarbetena på en situation för vilken den lindrigare straffskalan skulle kunna tillämpas (se a. prop. s. 138).

Rubriceringsfrågan berördes även i Högsta domstolens avgörande NJA 2013 s. 548. Den tilltalade hade fört in sina fingrar i målsägandens underliv för att kontrollera om hon hade varit otrogen. Gärningen ansågs vara en sexuell handling i den mening som avses i 6 kap. brottsbalken, trots att den tilltalade inte hade något sexuellt syfte. Handlingen, som var kortvarig, utfördes med våld och hot mot målsägandes uttryckliga vilja. Den tilltalade hade ”grävt runt” i målsägandens underliv och det uttalade syftet var förödmjukande för henne. Våldtäktsbrottet kunde därför inte anses vara ett sådant undantagsfall att den lindrigare straffskalan skulle tillämpas.

I samband med 2018 års sexualbrottsreform uttalades att en bedömning av om brottet är mindre grovt kunde komma att aktualiseras i fler fall än tidigare. Det är en följd av att vissa gärningar som tidigare utgjorde andra brott (sexuellt ofredande eller brott enligt nu den upphävda bestämmelsen om sexuellt utnyttjande av person i beroendeställning och grovt sådant brott) nu ska bedömas enligt bestämmelsen om våldtäkt. Tillämpningen ska dock alltså vara restriktiv. (Se prop. 2017/18:177 s. 83 f. och prop. 2004/05:45 s. 138.)

Min bedömning

Jag instämmer i hovrättens bevisvärdering och anser lika med hovrätten att det är målsägandens berättelse som ska ligga till grund för bedömningen av åtalet.

Det är genom målsägandens berättelse styrkt att hon i ett första skede sov och vaknade av att AA berörde hennes bröst samt förde hennes hand mot sin erigerade penis, att hon därefter somnade om och sedan återigen vaknade av att AA fingrade på hennes klitoris och att han penetrerade hennes vagina med flera av sina fingrar, att det gjorde ont samt att hon var öm i underlivet flera dagar efter händelsen.

Genom de genomgripande förändringar som skett i sexualbrottslagstiftningen sedan 2018 måste utrymmet för att bedöma en gärning av det slag det här är fråga om som våldtäkt, mindre grovt brott, ha minskat betydligt. Det är min uppfattning att rättsfallet NJA 2008 s. 482 I till följd av 2018 års reform i allt väsentligt torde vara överspelat.

Det måste framhållas att målsäganden och AA vare sig har eller haft någon intim relation och att målsäganden vaknar av att han penetrerar henne i slidan med flera av sina fingrar. Målsäganden har också berättat att hon var öm i underlivet efter händelsen, vilket talar för att penetrationen inte varit helt kortvarig. Den gärning AA genom sitt handlande utsatt målsäganden för är enligt min mening därför så allvarlig att det inte kan bli fråga om att bedöma gärningen som mindre grov våldtäkt.

Jag vill också framhålla att, för det fall att gärningen skulle bedömas som mindre grov våldtäkt, det är min uppfattning att straffvärdet närmar sig gränsen för minimistraffet för våldtäkt av normalgraden. Detta medför att påföljden, även med beaktande av 29 kap. 7 § brottsbalken, bör bestämmas till fängelse i minst två år.

Med detta sagt instämmer jag i hovrättens påföljdsbestämning och beslut angående skadestånd till målsäganden.

Hovrättens domslut ska således fastställas.

Prövningstillstånd

Av 54 kap. 10 § rättegångsbalken följer att prövningstillstånd får meddelas endast om det är av vikt för ledning av rättstillämpningen att överklagandet prövas av Högsta domstolen (prejudikatdispens) eller om det finns synnerliga skäl till sådan prövning, såsom att det finns grund för resning eller att domvilla förekommit eller att målets utgång i hovrätten uppenbarligen beror på grovt förbiseende eller grovt misstag (extraordinär dispens).

För prejudikatdispens krävs att ett avgörande av Högsta domstolen får generell betydelse för bedömningen av framtida mål som innehåller liknande frågeställningar.

Jag kan inte se att det finns något prejudikatintresse i att Högsta domstolen prövar hovrättens bevisvärdering. Jag avstyrker prövningstillstånd i denna del av målet.

Som jag angett ovan är det min uppfattning att rättsfallet NJA 2008 s. 482 I torde vara överspelat i frågan om bedömningen av om när en våldtäktsgärning ska anses mindre grov. Jag kan notera att tingsrätten i detta mål åberopat det rättsfallet. Enligt Åklagarmyndighetens Utvecklingscentrum, som bland annat har till uppgift att bevaka hovrättspraxis gällande sexualbrotten, är underrättspraxis gällande frågan om gränsdragningen mellan våldtäkt av normalgraden och mindre grov våldtäkt inte enhetlig. Jag kan således konstatera att det finns ett tydligt behov av klargörande uttalanden från Högsta domstolen gällande frågan om när en våldtäktsgärning kan bedömas som mindre grov efter den genomgripande reform på sexualbrottslagstiftningens område som genomfördes år 2018.

Målet är i sig renodlat och om Högsta domstolen beviljar ett partiellt prövningstillstånd innefattar målet inte några bevisfrågor.

Bevisning m.m.

Preliminärt åberopar jag inte någon bevisning och anser att målet kan avgöras på handlingarna.

Jag ber dock att få återkomma med bevisuppgift och med mina synpunkter på målets fortsatta handläggning för det fall att prövningstillstånd meddelas.

Lennart Guné
tf. vice riksåklagare

My Hedström

Kopia till:
Utvecklingscentrum
Åklagarkammaren i Umeå (AM-45354-23)
Kammaråklagaren Amanda Tapani